

DE HERVORMING VAN HET HOF VAN ASSISEN

Prof. Dr. Em. A. Vandeplass¹

1. Als uitgangspunt van deze uiteenzetting werd aangenomen dat artikel 150 (nieuw) van de Grondwet ongewijzigd behouden blijft. Inderdaad, luidens de Grondwet worden de misdaden, de politieke delicten en de permissdrijven beoordeeld door het Hof van Assisen.

Daar er vooralsnog geen aanwijzingen bestaan dat de wetgever een nieuwe herziening van de Grondwet nastreeft, lijkt het gekibbel over nut en onnut van de Hoven van Assisen irrelevant of ten minste voorbarig nu deze instelling in elk geval nog talloze jaren zal blijven voortbestaan.

2. In de wetenschap dat we nog jaren mogen bogen op deze instelling of - zoals tegenstanders het uitdrukken - nog jaren opgescheept zullen zitten met deze Hoven van Assisen, komt het wenselijk voor even na te gaan of we aan deze instelling geen verbeteringen kunnen aanbrengen, of we de procedure niet kunnen aanpassen, of we de werking ervan niet kunnen bevorderen.

Nu is het gemakkelijk kritiek te spuien op de Hoven van Assisen, de plechtstatigheid aan te klagen, het trage verloop van de debatten aan de kaak te stellen, het formalisme te betreuren, maar als men concrete voorstellen tot wijziging wil aanbrengen, beseft men pas hoe moeilijk het is aan een bestaande instelling te tornen.

3. Een rechtsinstelling is als het ware uit zijn wortels opgeschoten : het is een levend organisme waarin slechts met uiterste voorzichtigheid mag worden ingegrepen.

Wetten zijn ook het resultaat van een evenwichtsoefening : ze zijn als een soort rustpunt tussen twee overgangsfasen, een vorm van compromis tussen de onderscheiden standpunten. Een rechtsinstelling is als een juridische constructie, ondergraaft men de fundamenten van het gebouw, dan dreigt heel het pand in te storten.

¹ De auteur is Emeritus-buitengewoon hoogleraar aan de K.U. Leuven.

U zal dan ook begrijpen dat ik slechts met de grootste omzichtigheid en terughoudendheid te werk ga, wanneer ik enkele wijzigingen voorstel aan de huidige rechtspleging.

4. Zoals alle instellingen zijn de Hoven van Assisen de kinderen van hun tijd : we vinden er de sporen van de achttiende eeuwse opvattingen in terug, de anglomanie, het wantrouwen ten aanzien van de traditionele magistratuur, het mondeling karakter van de veroordeling en van de straf, de opvoedende taak van het gerecht.

Men kan de omslachtigheid van de procedure betreuren, maar de regels van de rechtspleging zijn tegelijkertijd de ideale waarborg voor de rechten van de verdediging en elke beknotting van het spreekrecht, elke beperking van de bewegingsvrijheid van de verdediging, zal worden bestempeld als een aanslag op de rechten van de advocaat.

5. Uiteraard kan minder aandacht worden besteed aan de jeugd, de opvoeding, het milieu van de dader, men kan er zorg voor dragen dat de intimiteit van de misdadiger of van zijn slachtoffer niet te grabbel worden gegooid - zoals sommige tegenstanders van de assisenprocessen zullen bepleiten - maar tegelijkertijd legt men de klemtoon op de personaliteit van de dader, tegelijkertijd onderstreept men dat men geen misdaad beoordeelt, maar een persoon die een misdaad heeft gepleegd.

Telkens gaat het om een afwegen van belangen : het blootgeven van de privacy en de beoordeling van de schuld van een bepaald individu, de traagheid van de afwikkeling van een rechtszaak en de sereniteit van de debatten waar elkeens rechten worden gewaarborgd, de opvattingen van de magistraat tegen de opvattingen van de gewone volksmens.

6. Verre van mij te ontkennen dat de Hoven van Assisen, zoals alle instellingen, gebreken vertonen die inherent zijn aan de instelling zelf. Laat ons deze tot "die Natur der Sache" rekenen en verwacht niet van mij dat ik alle inconveniënten kan wegwerken.

Ik zal me dan ook beperken tot deze verbeteringen die zonder wijziging van het karakter van de instelling zelf kunnen worden aangebracht door middel van een eenvoudige procedurewet. Ook ik besef wel dat mijn voorstellen voor sommigen niet ver genoeg gaan, maar ik meen dat het beter is voorstellen te doen die haalbaar zijn, dan plannen in te dienen die toch utopisch blijven.

7. Een eerste onderwerp van aanpassing lijkt me de eedaflegging van de getuigen. De getuigen, voorgebracht door de procureur-generaal of door de

beschuldigde worden in beginsel onder eed verhoord : wordt de lijst van de getuigen niet volledig voorgelezen of wordt de naam van een getuige niet aan de beschuldigde betekend, dan mag de verdediging zich verzetten tegen zijn verhoor².

Deze getuigen kunnen dan, buiten eed, worden verhoord door de voorzitter van het Hof van Assisen, bij toepassing van artikel 269 Sv. ingevolge zijn discretionaire macht. Getuigen van de voorzitter worden trouwens altijd buiten eed verhoord, zelfs al gaat het om getuigen die regelmatig waren opgeroepen, maar tegen wier verhoor rechtsgeldig verzet is gedaan.

Dat onderscheid in het verhoor van de getuigen lijkt de dag van vandaag volkomen achterhaald : geen zinnig mens begrijpt nog waarom de getuige, opgeroepen door de procureur-generaal de eed moet afleggen en de getuigen, opgeroepen door de voorzitter in geen geval onder eed mag worden verhoord. Allebei worden ze verondersteld de waarheid te zeggen ..., maar een vergissing bij het verhoor van één van deze getuigen geeft aanleiding tot nietigheid van de assisenprocedure!

Het is zelfs voor mij niet helemaal begrijpelijk waarom een persoon die ontzet is uit zijn burgerlijke rechten bij toepassing van artikel 31 van het Strafwetboek de wettelijke eed niet mag afleggen. Men zal beweren dat de verklaringen van dergelijke personen niet zeer betrouwbaar zijn, maar mij komt het voor dat er dan redenen te meer zijn om een dergelijke persoon onder eed te verhoren, daar de strafbedreiging hem nog stilliger kan wijzen op zijn plichten.

Alsof zulks nog niet genoeg was om de juryleden in vertwijfeling te brengen omtrent de waarheidsplicht van de getuigen, gebeurt het wel meer dat de voorzitter van het Hof van Assisen, belast met de leiding der debatten, een op regelmatige wijze afgelegde verklaring van een getuige vernietigt en vervolgens handelt zoals de wet het voorschrijft³.

8. Ik zou willen voorstellen alle getuigen onder eed te verhoren, behalve de in artikel 322 van het Wetboek van Strafvordering opgesomde personen waartegen verzet werd gedaan. Het gaat om familieleden en verwanten van de beschuldigten, wier verhoor inderdaad soms delicaat is.

9. In de tweede plaats zou ik willen voorstellen de discretionaire macht van de voorzitter nauwkeuriger af te bakenen of tenminste beter te omschrijven.

² Cass., 20 mei 1913, *Pas.*, 1913, I, 254; Cass., 17 juli 1922, *Pas.*, 1922, I, 400.

³ Cass., 23 september 1986, *Pas.*, 1987, I, 89.

Het gaat vooral om een betere formulering van artikel 269 van het Wetboek van Strafvordering. Het wil me voorkomen dat de voorbeelden van discretionaire macht niet typisch zijn, willekeurig gekozen en vertekend beeld geven van de bevoegdheid van de voorzitter.

De voorzitter mag alle personen oproepen en verhoren, hij mag zich nieuwe stukken doen aanbrengen, die meer licht op het betwiste feit kunnen werpen, maar wellicht zou het ook nuttig zijn te vermelden dat hij een plaatsbezoek mag bevelen, een deskundige aanstellen, plannen laten opstellen, een film vertonen, een geluidsband laten afdraaien.

10. Het zou ook nuttig zijn mocht de wet vermelden dat de voorzitter van het Hof van Assisen op eigen verzoek aan het Hof mag vragen een incident te beslechten dat behoort tot de discretionaire macht van de voorzitter. Dit naar analogie met het artikel 310, § 2 van het Franse Wetboek van Strafvordering. Het is inderdaad soms zeer moeilijk om uit te maken wat tot de bevoegdheid van het Hof en wat tot de discretionaire macht behoort en een vergissing kan eventueel aanleiding geven tot cassatie.

11. Vervolgens zou ik voorstellen het dwingend karakter van de mondelinge behandeling wat af te zwakken. Het is voor de jury een raadsel waarom de verklaringen onder eed afgelegd voor de onderzoeksrechter niet mogen worden voorgelezen en waarom andere verklaringen zonder bezwaar wel ten gehore worden gebracht op de terechtzitting.

Nu maken we het mee dat dergelijke verklaringen, die niet mondeling kunnen worden herhaald, omdat deze personen ziek zijn, belet hebben of wellicht overleden zijn, dat deze verklaringen nu onder een andere vorm door de onderzoeksrechter worden afgelegd. Met andere woorden : we hechten meer belang aan het geheugen van de onderzoeksrechter, dan aan hetgeen opgetekend en ondertekend werd door diezelfde onderzoeksrechter.

12. Het is trouwens opvallend dat het Franse Hof van Cassatie op grond van een identieke omschrijving van de discretionaire macht van de voorzitter, geen bezwaar heeft tegen het voorlezen van verklaringen onder eed afgelegd voor de onderzoeksrechter. In Frankrijk is deze voorlezing zelfs één van de typische gevallen waar deze discretionaire macht bij te pas komen.

Ten einde elke betwisting omtrent het voorlezen weg te nemen, zou ik willen voorstellen in artikel 269 van het Wetboek van Strafvordering uitdrukkelijk te vermelden dat de voorzitter van het Hof van Assisen het recht heeft, ingevolge zijn discretionaire macht, voorlezing te geven van verklaringen afgelegd door personen die belet zijn persoonlijk ter terechtzitting te getuigen.

13. Het gebrek aan juridische kennis van de gezworenen wordt zeer dikwijls aangegrepen als een argument tegen de instelling van Hoven van Assisen. Hoewel ik ervan overtuigd ben dat heel veel juridische denkfouten van de jury louter te wijten zijn aan een gebrek aan voorlichting, aan een tekort aan leiding vanwege de voorzitter of zelfs aan een onduidelijkheid van het rekwisitoor, meen ik dat er geen reden is om in te grijpen in de samenstelling van de jury.

In Frankrijk beslist het Hof (namelijk de voorzitter en twee bijzitters) samen met de jury over de schuld én over de straf. Er zijn trouwens slechts negen lekenrechters.

Ik meen echter dat het niet wenselijk is beroepsmagistraten te betrekken bij de schuldverklaring. De wetgever heeft geoordeeld dat deze beslissing los moet staan van zuiver juridische beschouwingen, van professionalismen van ambt-zorg. Dat komt me zeer wijselijk over.

Sommigen stellen zelfs voor een jury samen te stellen uit twaalf beroepsmagistraten... Niet alleen zou dat onoverkomelijke praktische problemen meebrengen (er zijn niet voldoende rechters in heel Limburg om een Assisenhof samen te stellen!), heel de werking van het gerecht zou gedurende verscheidene weken per jaar ontreederd zijn, maar zeer vlug zou men tot de vaststelling komen dat men dan werkelijk met een klassejustitie te maken heeft.

14. Men kan zich afvragen of de methode van het vragen stellen niet kan worden verbeterd. Moet de klemtoon worden gelegd op de strafbare gedraging als geheel of moeten we het houden bij de als misdrijf gekwalificeerde feiten, met andere woorden moeten evolueren naar het Duitse systeem waar de feiten slechts een onderdeel vormen van het strafbaar gedrag, waar alle feiten slechts één geheel vormen, of moeten we het Franse systeem volgen, waar aan elke bestraffing een degelijk afgelijnd geheel van strafbare daden als basis ligt.

Het uiteindelijke resultaat is hetzelfde : er wordt tenslotte voor alle feiten samen toch slechts één enkele criminele straf opgelegd ...

Het is een problematiek die veel verder reikt dan een loutere hervorming van de assisenprocedure, want ze betreft het wezen zelf van de bestraffing : namelijk te weten of men een strafbaar feit beteugelt dan wel een strafbare gedraging.

15. Hoewel de verplichting om de strafmaat te motiveren niet van toepassing is voor de politierechtbanken en de Hoven van Assisen, meen ik toch te moeten pleiten voor een wijziging.

Inderdaad : hoewel over de schuld beslist wordt met ja of neen, zonder enige verplichting de redenen van schuldigverklaring met redenen te omkleden, zou ik toch willen pleiten voor een omstandige omschrijving van de motivering van de straf.

Thans is het zelfs delicaat voor een voorzitter van het Hof van Assisen uit te wijden over de redenen waarom het Hof verzachtende omstandigheden heeft aangenomen, waarom de ene misdadiger zwaarder werd gestraft dan een andere, waarom nog een kans werd gegund. Inderdaad, de voorzitter heeft soms de indruk dat hij het geheim van de beraadslaging schendt als hij te veel toelichting verstrekt na het voorlezen van het arrest.

Mochten die overwegingen in het arrest zelf zijn opgenomen, dan is het duidelijk dat hij uit naam van het hele Hof spreekt en dan heeft zijn toespraak ook meer gezag.

Men zal mij tegenwerpen dat zulks nog meer tijd en inspanning zal vragen bij de beraadslaging over de straf, maar ik meen dat dergelijke bezwaren niet opwegen tegen de voordelen die een goede motivering inhoudt.

16. Onnodig veel commentaar te geven bij de problemen die vaak rijzen bij de samenstelling van de jury : het gebeurt maar al te dikwijls dat drogredeenen aangevoerd worden om zich te onttrekken aan zijn burgerlijke verplichtingen.

Ofschoon er middelen bestaan om onwillige kandidaten te dwingen, blijf ik de mening toegedaan dat in ruime mate rekening moet worden gehouden met de argumenten van de betrokkenen. Het komt me raadzaam voor personen die zich verzetten tegen hun uitlotingen geen deel te laten uitmaken van een jury.

Maar van de andere kant, zou alles in het werk moeten worden gesteld om het de gezworenen zo aangenaam mogelijk te maken. Het moet een eer zijn deel uit te maken van een jury. Dat veronderstelt in de eerste plaats een degelijke vergoeding. Ik meen dat drieduizend frank gekoppeld aan de index per dag een minimumvergoeding is voor een jurylid.

17. Er moet worden gezorgd dat deze personen gratis hun voertuig kunnen parkeren, dat ze vervoer ter beschikking hebben als de terechtzitting aansleept tot een tijdstip dat er geen bus- of tramverbindingen meer zijn.

De zittingen mogen niet langer dan twee uur duren zonder onderbreking, de afsluiting 's avonds dient te gebeuren voor 18.00 h., de diensten van het parket moeten erover waken dat de beraadslagingszaal goed wordt onderhouden, dat de juryleden een behoorlijke zitplaats hebben.

De beraadslagingszaal moet geruime tijd voor de zitting en ook tijdens de middagpauze ter beschikking van de juryleden zijn, zo mogelijk via een afzonderlijke toegang, zodat de gezworenen niet tussen het publiek moeten wachten op de gerechtsdeurwaarder.

Er moet over gewaakt worden dat de juryleden voldoende tijd krijgen om een middagmaal te genieten.

18. Ik besef wel dat deze bekommernis om de materiële verzorging van de juryleden door velen als bijkomstig of zelfs overbodig wordt beschouwd, maar heel veel onwil, afkerigheid, tegenstribbeling is louter te wijten aan een gebrek aan eerbied en waardering van de gezworenen. Verwacht men van de burger meer burgerzin en inzet, dan komt het me ook redelijk voor dat hij een bepaalde achting geniet en dat zijn taak ook gewaardeerd wordt door een bezoldiging die niet louter symbolisch is.

19. Ten slotte vallen er nog talloze archaïsmen op te ruimen die weliswaar geen invloed uitoefenen op de rechtspleging zelf, maar die wel het beeld kleuren dat assisenzaken oproepen.

Zo bijvoorbeeld de waarschuwing vermeld in artikel 313 van het Wetboek van Strafvordering en gericht tot de beschuldigde, hem waarschuwende dat hij aandachtig moet luisteren naar hetgeen hij zal horen.

Zo is er de verplichting aan alle getuigen te vragen of ze de beschuldigde kenden voor het feit dat in de akte van beschuldiging is vermeld, of ze bloed- of aanverwanten zijn, of ze al dan niet in dienst van de beschuldigde of van de burgerlijke partij zijn.

Zo is er de verplichting in de loop van het getuigenverhoor of daarna alle stukken te vertonen die op het misdrijf betrekking hebben en tot overtuiging kunnen dienen en te vragen of ze die stukken herkennen. Ook aan de beschuldigten moeten die stukken worden vertoond en aan hen moet worden gevraagd of ze de stukken herkennen (artikel 329 van het Wetboek van Strafvordering).

20. Het gaat hier om formaliteiten die niet zijn voorgeschreven op straffe van nietigheid, maar die de rechtspleging verzwaren, die tijdverlies meebrengen en die geen enkele waarborg aan de beschuldigten verlenen. Ze zouden bijgevolg zonder meer moeten worden opgeheven.

21. Ook het stellen van vragen door de verdediging en door de burgerlijke partijen zou rechtstreeks moeten verlopen, maar met de mogelijkheid van de voorzitter om zich, bij toepassing van zijn discretionaire macht en op grond van artikel 270 van het Wetboek van Strafvordering, het recht voor te behouden zelf deze vraag te formuleren of zich te verzetten tegen het stellen van bepaalde vragen.

Het lijkt mij onontbeerlijk dat de voorzitter zou kunnen ingrijpen indien het verhoor van een getuige zou uitgroeien tot een regelrechte afrekening, tot een inbeschuldigingstelling of tot zware beledigingen van de getuigen. Het moet ook mogelijk blijven te verhinderen dat de debatten nodeloos zouden aanslepen door het verhoren van getuigen die helemaal geen uitstaans hebben met de zaak.

In feite laten heel wat voorzitters aan de verdediging en aan de burgerlijke partijen toe rechtstreeks vragen te stellen aan de getuigen. In een sfeer van fair-play levert dat uiteraard geen problemen op, de voorschriften van artikel 319 van het Wetboek van Strafvordering zijn trouwens niet op straffe van nietigheid voorgeschreven.

22. Bij grondiger nazicht blijkt dat er aan de rechtspleging in assisen niet zo heel veel te veranderen valt. Enkele archaïsmen kunnen worden weggewerkt, de discretionaire macht van de voorzitter kan wat beter worden afgebakend, het onderscheid tussen de getuigen van de voorzitter en die van de procureur-generaal kan wegvallen, het voorlezen van getuigenissen van personen die belet zijn om ter terechtzitting te verschijnen kan worden overgelaten aan het oordeel van de voorzitter, maar in feite valt er principieel niet veel te veranderen, tenzij het Wetboek van Strafrecht zou worden aangepast en de schuldigverklaring zou worden gewijzigd.

Daar is echter geen plaats voor in het raam van de procedureregeling in assisenzaken. Hier blijft het slechts bij het aanbrengen van enkele schakeringen in de huidige procesvorm.